

ברכה אחרונה

נתיבי-עם, קע"ד ועוד

הלכות ברכה אחרונה, במובן של הברכה אחרי אכילה או שתיה, עולה בסימנים אחדים של נתיבי-עם. הראשון שבהם בסימן רד: השותה מים לצמאו מברך שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות (=הברכה האחרונה). אולם "אחרי שתית הטה או הקפה לא מברכים ברכה אחרונה,, אפילו כששותה רביעית בבת אחת, על ידי שהמתין עד שהצטנן ושתאו אינו מברך ברכה אחרונה, כיון שאין דרך שתייתו בכך בטלה דעתו אצל כל אדם" (מין חיד"א).

בהלכות סעודה מעלה השולחן ערוך, סימן קס"ט (סעיף ג') את ענין הברכה האחרונה באשר לשתיה של יין על ידי שמש, המברך על כל כוס וכוס אך ברכה אחרונה אינו מברך אלא לבסוף. נתיבי-עם (בסימן הנזכר) נקט לדון במנהג המקובל של שתית קפה על ידי תלמידי חכמים, שעוסקים בתורה בלילות, אפילו מספר פעמים במרוצת הלימוד הלילי. ואילו בסימן ק"ע, מעלה את הסוגיה של ברכה אחרונה, אחר שתית כוס היין של טכס שבע הברכות בחופה. "בירושלים היה נהוג שהמברך שותה ממנו רביעית ומברך ברכה אחרונה". וזאת על פי ההלכה (סימן ק"ץ). כאן עלה הספק מתי ההלכה גורסת לברך ברכה אחרונה, ספק אם על כזית או על רביעית ולכן פסק בכוס של ברכת המזון שישתה רביעית שלם וקל וחומר לכוס של שבע ברכות, שנהוג בכל מקום". מסדרי החתונות צריכים שלא לוותר על הברכה האחרונה הזו, ולכן עליהם לא להכריח את החתן לשתות מלוא לוגמיו, בידעם שאין סכוי שיברך ברכה אחרונה. שיעדיפו מישהו שבטוח הוא שיברך ברכה אחרונה.

נתיבי-עם, סימן קע"ד (סעיף ז') מאפשר לשתות מים לפני הארוחה, "ישב קודם הנטילה ויברך על דעתו לשתות בתוך הסעודה... קודם שיטול ידיו ישתה מים פחות מרביעית, (ויש גורסים פחות מכזית) כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה. מכיון שהכמות המינימלית נמצאת במחלוקת, מוטב שלא לשתות אלא פחות מכזית, של יין. ממשיך נתיבי-עם בעיון הכמות של היין וכיצד למדוד אותה, בהיות היין נוזל או קריש. והפוסקים מסכמים שביין כמות היא רביעית, שכידוע הוא 86 –כמנין המילה כו"ס – גרם.

בסדר רב עמרם גאון מפרט: "כוס של קידוש, כל זמן שלא ברך ברכת המזון חייב לברך עליו ברכה אחרונה, שהיא על הגפן ועל פרי הגפן". (ובארץ, ב"ה על פרי גפנה.)

מי שאכל מיני מזונות ותאנים ורימונים ושתה יין, כשהוא מברך ברכה אחרונה. מברך על כל מין ומין.

הבאר-היטב כתב "דברכת המזון אינה פוטרת ברכה של בורא נפשות רבות. הנתיבי-עם מסתייג "לא ידעתי לכוון אימרא". "ואם כן מה הלשון אומרת דברכת המזון אינה פוטרת ברכת בורא נפשות רבות והלא גם ברכת מעין שלוש (חוץ מהיין והתמרים) אינה פוטרת שמשך ידיו מן הפת, דינא דגמרא.... והמשנה ברורה מזהר בלשונו יפה וכתב דאין ברכת המזון פוטרת מעין שלוש ולא בורא נפשות רבות."

השולחן ערוך, סימן רז (סעיף א'): "פירות האילן חוץ מחמשת המינים, וכל פירות אדמה וירקות, וכל דבר שאין גידולו מן הארץ, ברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות. נתיבי-עם מדקדק שהמלה הבאה היא "וחסרון" בנו"ן סופית, שחוזרת על הנפשות, שהן לשון נקבה, וכן הוא בש"ס (ברכות, ל"ז, עירובין י"ד) וכן הוא בפירוש המשניות להרמב"ם, שעל פי הדקדוק נון סופית היא כנוי לנקבות רבות נסתרות. וכן הוא בכל הסיפורים וכן עמא דבר. {הדברים באו לסתור גרסות של פוסקים, שחששו בטעות מן הצליל הארמי של המילה חסרון.} את הסיום "ברוך חי העולמים" לומר בחי בפתח, ושכן המנהג בארץ הצבי.

כזכור איננו מברכים על הכוס השניה של ליל הסדר לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת המזון. ובלייל הסדר מברכין על הגפן בכוס הרביעית.

הפסיקה בענין הברכה האחרונה היא מסועפת מאד ורבים המקרים של שאלות יחודיות, שקבלו מענה קולע לשאלה. בעיקרון, הכל מדגישים שיש לקבוע את הכמות המינימלית, הרביעית המפורסמת, הקובעת בכל אשר נוגע למשקאות ולחייב הברכה האחרונה שלהם. לקטגוריה זו נכנסים המיצים השונים והמאכלים שיש להם מראה של נוזל, למשל אורז נימוח של המטבח העיראקי, שנצרך כשתייה. עוד משל הוא הגלידה אשר מה שקובע הוא הרכיבים שלה. אם היא בנויה רק על מים מומתקים (=שתייה) או על מיני פרות (אכילה). ואכמ"ל.